

ПРОГРАМА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В СФЕРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ**Прохоров О.А.**

Військовий інститут

Київського національного університету імені Траса Шевченка

Охарактеризовано наукове дослідження в сфері безпеки та оборони та визначено його основні етапи. Розглянуто структуру програми наукового охарактеризовано її основні функції. Визначено алгоритм складання програми наукового дослідження в сфері безпеки та оборони.

Ключові слова: наукове дослідження в сфері безпеки та оборони, програма наукового дослідження в сфері безпеки та оборони, структура програми наукового дослідження в сфері безпеки та оборони, алгоритм розробки програми наукового дослідження в сфері безпеки та оборони.

Постановка проблеми. Головне завдання вищої військової школи, сьогодні, полягає у суттєвому підвищенні якості підготовки офіцерів-професіоналів. Сучасному українському суспільству потрібні всебічно розвинуті, здатні постійно поповнювати свої знання і підвищувати професійний рівень, гнучко реагувати на динамічні соціальні зміни різного характеру, творчо сприяти прискоренню науково-технічного прогресу фахівці, в тому числі і в секторі безпеки і оборони. Для досягнення цього, важливого значення набуває залучення курсантів до науково-дослідної діяльності, на всіх етапах їх навчання.

В структурі підготовки офіцера-професіонала, якому властивий творчий пошук, спроба реалізувати власний потенціал, науково-дослідна робота відіграє важливу роль. Вміння організувати та здійснювати науково-пошукову діяльність відкриває майбутньому офіцеру шлях у військово-науку. Правильно організоване (з методологічної точки зору) військово-наукове дослідження запорука тримання достовірних результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-політична ситуація, яка склалась в Україні в останні роки, спонукала суспільство звернутися до проблем науки в тому числі і військової. Так, в полі зору наукових розвідок таких вчених як І. Руснак [4], В. Хижняк, В. Кохно [7], І. Свіда [5] знаходилися питання створення, розвитку та функціонування військової науки в Україні;

Ю. Гусак, М. Клічевський та інші досліджували історичні аспекти становлення системи військово-наукових досліджень в Україні [2], а Є. Смірнов, В. Ткаченко, О. Шмаков, В. Малюга досліджували питання методології наукових досліджень в галузі оперативного управління військами (силами) [6]. Так, зокрема, вони: аргументують застосування методологічних підходів та принципів дослідження явищ та процесів в секторі безпеки і оборони; обґрунтовують необхідність визначення мети, об'єкту та предмету військово-наукових досліджень.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, питання розробки програми військово-наукового дослідження залишилися поза увагою науковців.

Тому **метою даної статті** є визначення ролі та місця програми дослідження в процесі вивчення різного роду військових процесів, явищ та фактів.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що, *наукове дослідження* – це складний процес пізнавальної діяльності, в ході якого дослідник послідовно здійснює перехід від одних якісних етапів пізнання до інших, від нерозуміння суті досліджуваного соціального об'єкта до отримання необхідних і достовірних знань про нього. Якою б не була специфіка конкретного дослідження, воно завжди проходить певні етапи. Як правило, чотири основні етапи дослідження, характеристика яких представлена у таблиці 1.

Таблиця 1
Характеристика основних етапів наукового дослідження

Етап дослідження	Зміст	Результат
Програму-ючий	Розробка питань методології, методики і техніки дослідження	Програма дослідження
Інформаційний	Застосування методів і технік для отримання масиву достовірної та репрезентативної інформації	Емпірична інформація
Аналітичний	Аналіз отриманої емпіричної інформації, її узагальнення, теоритизація, опис та пояснення фактів, обґрунтування тенденцій та закономірностей, виділення кореляційних та причинно-наслідкових зв'язків	Опис та наукове обґрунтування об'єкта (явища або процесу), який досліджується
Практичний	Розробка практичних рекомендацій та технологій	Модель практичного перетворення досліджуваного об'єкта (явища або процесу)

Аналіз показує, що будь-яке дослідження, в тому числі і дослідження в сфері безпеки і оборони, починається з розробки його **програми**, яка представляє собою основний документ наукового пошуку, який містить основні методологічні та методичні процедури дослідження.

Програму дослідження у сфері безпеки та оборони можна розглядати в двох аспектах. З одного боку, вона є, як ми зазначили вище, основним документом наукового пошуку, за яким можна судити про ступінь наукової обґрунтованості того чи іншого дослідження. А з іншого боку, програма є певною методологічною моделлю дослідження, в якій фіксуються методологічні принципи, гіпотеза, мета і завдання дослідження, а також способи їх досягнення. Крім того, оскільки з розробки програми, власне, і починається дослідження, то вона являє собою результат його початкового етапу.

Таким чином, в процесі розробки програми дослідження в сфері безпеки та оборони створюється *гносеологічна модель дослідження*, а також вирішуються питання його методології, методики і техніки. Будь-яка програма дослідження повинна відповідати таким основним *вимогам*: теоретико-методологічної обґрунтованості; структурній повноті, тобто наявності в ній всіх структурних елементів; логічності та послідовності її частин і фрагментів; гнучкості (вона не повинна сковувати творчі можливості дослідника); ясності, чіткості та зрозумілості навіть для неспеціалістів.

Виходячи з того що програма відіграє центральну роль в дослідженні, важливо сформулювати функції, які вказують на її призначення і розкривають її основний зміст:

1. *Методологічна функція* полягає в тому, що з наявного різноманіття концептуальних підходів і аспектів бачення об'єкта вона визначає ту методологію, яку буде застосовувати дослідник.

2. *Методична функція* передбачає конкретизацію та обґрунтування методів дослідження, тобто отримання наукової інформації, а також її аналізу та обробки.

3. *Гносеологічна функція* забезпечує зниження рівня невизначеності в розумінні досліджуваного об'єкта після розробки програми в порівнянні з його розумінням до її розробки.

4. *Моделююча функція* полягає в поданні об'єкта як особливої моделі дослідження, основних його аспектів, етапів і процедур.

5. *Програмуюча функція* полягає в розробці програми як такої, що представляє собою специфічну модель дослідницького процесу, яка оптимізує і впорядковує діяльність дослідника.

6. *Нормативна функція* вказує на наявність програми, побудованої відповідно до встановленої структури, як основної вимоги і ознаки науковості дослідження. Програма задає нормативні вимоги науки по відношенню до конкретного дослідження.

7. *Організаційна функція* передбачає розподіл обов'язків між членами дослідницького колективу, поділ та впорядкування обсягу робіт кожного дослідника, контроль за ходом дослідницького процесу.

8. *Евристична функція* забезпечує пошук і отримання нового знання, процес проникнення в сутність досліджуваного об'єкта, відкриття глибинних пластів, а також перехід від незнання до знання, від омани до істини [3].

Відсутність або неповна розробленість програми відрізняє спекулятивні і недобросовісні дослідження. Тому, при проведенні експертизи якості дослідження особлива увага приділяється перевірці наукової спроможності його програми. Не увага до побудови коректної і повної в науковому плані програми істотно позначається на якості проведеного дослідження, значно звужує пізнавальні можливості дослідника, а також знижує актуальність і соціальну значимість соціологічного дослідження та його результатів. Розглянемо структуру програми дослідження в сфері безпеки та оборони. Структурно даний документ складається з методологічного та методичного розділів. При цьому *методологічний* розділ програми забезпечує теоретико-методологічну орієнтацію дослідника в дослідницькій діяльності, а *методичний* (або *процедурний*) обґрунтовує методику і техніку проведення дослідження. Кожен з цих розділів, в свою чергу, підрозділяється на елементи в порядку, що задається логікою дослідження. Тому структура програми дослідження в сфері безпеки та оборони має наступний вигляд.

Методологічний розділ програми дослідження включає такі елементи: формулювання проблемної ситуації; визначення об'єкта і предмета дослідження; з'ясування мети і завдань пізнавальної діяльності; визначення або інтерпретацію основних понять і категорій; попередній аналіз предмета дослідження в цілому; висування і обґрунтування гіпотез дослідження.

Методичний (або процедурний) розділ програми дослідження складається з таких компонентів: розробка та обґрунтування вибірки; вибір або розробка методів збору інформації; опис методів і схеми аналізу і обробки даних; визначення можливих напрямків практичного використання

результатів; розробка стратегічного і робочого планів дослідження [3].

Зазначимо, що настільки емна структура програми дослідження – це не плід наукової фантазії дослідників. Вона, як показує досвід, вивірена багаторічною практикою дослідницької діяльності і допомагає уникнути помилок як в процесі проведення самого дослідження, так і в процесі обробки і аналізу його результатів.

Особливої уваги потребує розгляд алгоритму розробки дослідження в сфері безпеки та оборони. Так, під *алгоритмом розробки програми дослідження* розуміють впорядкований і послідовно здійснюваний ланцюг кроків, тобто окремих дослідницьких дій, які завершуються створенням власне програми. Дії щодо розробки програми спрямовані на більш детальну деталізацію основних частин і елементів, що становлять композиційну та змістовну основу дослідження.

Таким чином, алгоритм розробки програми дослідження передбачає такі кроки (або дії):

1. *Формулювання проблемної ситуації*, яка передбачає виділення найбільш гострого протиріччя (наприклад, протиріччя між військовою теорією та практикою повсякденної життєдіяльності військ).

2. *Визначення об'єкта дослідження*, тобто того чи іншого явища або процесу, що містять сформульоване раніше протиріччя.

3. *Виділення предмета дослідження*, тобто істотних з практичної або теоретичної точки зору властивостей, сторін і особливостей об'єкта, які найбільш повно виражають протиріччя і підлягають дослідженню.

4. *Визначення цілей дослідження*, тобто виявлення того, заради чого має проводитися дослідження.

5. *Формулювання теоретичних і практичних, основних і другорядних завдань дослідження*, іншими словами, того, що потрібно конкретно зробити для досягнення мети дослідження.

6. *Визначення основних категорій і понять*, які описують основні властивості і характеристики досліджуваного об'єкта, що містять протиріччя.

7. *Емпірична інтерпретація основних понять*, що припускає тлумачення їх змісту та операціоналізацію, або ділення на складові (менш загальні поняття) аж до емпірично фіксуємих ознак.

8. *Перевірка правильності емпіричної інтерпретації*, яка здійснюється поетапним узагальненням емпіричних ознак до складових понять і підпонять і, нарешті, до нового загального поняття, а потім з'ясування адекватності старого загального поняття і нового. Якщо вони неадекватні, то відбувається повернення до початкових етапів алгоритму, в іншому випадку триває робота з програмування дослідження.

9. *Попередній аналіз предмета дослідження* в цілому, який ґрунтується на побудові предмета в рамках системного підходу: виділення його структури, виділення елементів та визначення внутрішніх і зовнішніх факторів впливу на них,

визначення його функцій. В результаті створюється модель предмета, яка описується не загальними, а інтерпретованими поняттями.

10. *Висування гіпотез або науково обґрунтованих припущень* про кількісні та якісні характеристики, причини та майбутніх станів соціальних процесів, описаних розробленою раніше моделі предмета дослідження. Сформульовані гіпотези обов'язково перевіряються для того, щоб вони не містили понять, які не отримали емпіричної інтерпретації, не суперечили раніше встановленим науковим фактам, не виключали будь-яких явищ з їх гіпотетичного кола і давали б чітку відповідь на способи їх подальшої перевірки в ході дослідження.

11. У разі проведення емпіричного дослідження, яке передбачає роботу з респондентами здійснюється *розробка і обґрунтування вибірки* (вибіркової сукупності) як деякої моделі об'єкта, менш масштабною, але здатною замінювати об'єкт в дослідженні і давати знання про нього в цілому.

12. *Характеристика методів і методик вимірювання, основних процедур збору даних*, тобто аргументація шкал вимірювання, особливостей використовуваних методів і методик.

13. *Визначення основних процедур аналізу даних* (кількісний, якісний, статистичний і факторний аналізи, комп'ютерна обробка інформації і т.д.).

14. *Складання логічного плану дослідження, спрямованого на визначення порядку дослідних процедур*. Від правильно обраного варіанту плану дослідження (розвідувального, аналітичного, експериментального) залежить зміст дослідницької діяльності.

15. *Визначення можливих напрямів практичного використання майбутнього результату дослідження і коригування попередніх процедур програми дослідження*.

16. *Складання організаційного плану і мережевого графіка робіт*, тобто визначення чисельності і складу дослідницької групи, розподіл в ній обов'язків і визначення порядку роботи в цілому [1].

Слід також підкреслити, що програма дослідження повинна бути гнучкою і забезпечувати творчий пошук дослідника (дослідницької групи). У кожному пункті представленого алгоритму можливі варіювання, так як один і той же процес можна вивчати, використовуючи безліч програм. Уміння розробляти науково обґрунтовані програми досліджень є найважливішим показником високого рівня наукової підготовки та наукової культури дослідника [1, 3].

Висновки. В результаті аналізу наукової літератури було: *встановлено*, що окремі питання методології наукового дослідження в сфері безпеки і оборони досліджувалися; *визначено*, що запорукою отримання достовірної наукової інформації в сфері безпеки і оборони є програма наукового дослідження – основний багатofункціональний документ, який визначає алгоритм дій дослідника та представляє собою його носієм ологічну модель.

Список літератури:

1. Вербець В.В. Методологія та методика соціологічного дослідження: Навчально-методичний посібник / В.В. Вербець. – Друге вид. доп. і перероб. – Рівне: РДГУ: Інститут соціальних досліджень, 2008. – 231 с.
2. Гусак Ю. Становлення системи воєнно-наукових досліджень у незалежній Україні: 1991–2013 роки / Ю. Гусак, М. Кліщевський // Наука і оборона. – 2013. – № 4. – С. 33–42.
3. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження: Курс лекцій / Н.В. Паніна. – К., 2007. – 320 с.
4. Руснак І.С. Вихідна база для створення воєнної науки у Збройних Силах України (1991–1996 рр. / І.С. Руснак // Збройні Сили незалежної України. Перші 10 років (1991–2001) / за ред. В. В. Бринцева. – К.: НАОУ, 2006 – 379 с.
5. Свіда І.Ю. Розвиток воєнної науки має залишатися одним з найважливіших пріоритетів військового будівництва / І.Ю. Свіда // Військо України. – 2010. – № 3(117). – С. 7.
6. Смірнов Є.Б. Методологія наукових досліджень в галузі оперативного управління військами (силами) / Є. Смірнов, В. Ткаченко, О. Шмаков, В. Малюга // Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України. – 2017. – № 1(26). – С. 21–26.
7. Хижняк В.В., Кохно В.Д. Воєнна наука в Україні: здобутки та перспективи / В.В. Хижняк, В.Д. Кохно // Наука і оборона. – 2009. – № 1. – С. 8–15.

Прохоров О.А.

Военный институт
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

**ПРОГРАММА НАУЧНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ
В СФЕРЕ БЕЗОПАСНОСТИ И ОБОРОНЫ****Аннотация**

Дана характеристика научному исследованию в области безопасности и обороны и определены его основные этапы. Рассмотрена структура программы научного исследования и охарактеризованы ее основные функции. Определен алгоритм составления программы научного исследования в сфере безопасности и обороны.

Ключевые слова: научное исследование, программа научного исследования, структура программы научного исследования в сфере безопасности и обороны, алгоритм разработки программы научного исследования в сфере безопасности и обороны.

Prokhorov O.A.

Military Institute
of the Kiev National Taras Shevchenko University

PROGRAM OF SCIENTIFIC RESEARCH IN SPHERE OF SAFETY AND DEFENSE**Summary**

This is a characteristic of scientific research in the field of security and defense and its main stages are determined. The structure of the program of scientific research is considered and its main functions are characterized. An algorithm for compiling a research program in the field of security and defense has been determined.

Keywords: scientific research, program of scientific research, structure of the program of scientific research in the field of security and defense, algorithm of development of the program of scientific research in the field of security and defense.